

JULIÀ GUILLAMON

**EL BARRI
DE LA PLATA**

L'AVENÇ

EL BARRI DE LA PLATA

L'AVENÇ

Julià Guillamon

EL BARRI DE LA PLATA

L'AVENÇ
Barcelona
2020

Primera edició original: febrer de 2018

© del text, Julià Guillamon

© d'aquesta edició digital, L'Avenç, S.L., 2020

Passeig de Sant Joan, 26, 2n 1a 08010 Barcelona

Teléfono: 93 245 79 21 Fax: 93 265 44 16

www.lavenc.cat

www.elsllibresdelavenc.cat

www.llegirencatala.cat

Es reserven tots els drets.

Cap part d'aquesta publicació no pot ser reproduïda, emmagatzemada o transmesa per cap mitjà sense permís de l'editor.

L'Avenç forma part de l'Associació d'Editorials Independents Llegir en Català.

Disseny i composició: Albert Planas

Inspirat en el disseny del llibre La Prostitution (1959), de Marcel Sacotte.

Diseny i composició de l'edició digital: Víctor Sabaté

Imatges: Films 59, Família Guillamon Mota, Família Puerto Barceló, Merche Fernández, Julià Guillamon, Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, Josep Miquel i Solé, Arxiu Històric del Poblenou (AHPN), Pepe Encinas, Santi Ferrer-Vidal, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona - Ajuntament de Barcelona, Joan-Pere Viladecans, Carles Guiral, Àngel Uzkià, Pepito Bas, Ateneu Enciclopèdic Popular (CDHS-AEP), Google maps, Montserrat Montaner, Arxiu Nacional de Catalunya, bar El Roble.

Imatge de la coberta: coixinera brodada amb les inicials de Maria Mota, del seu aixovar.

Fotografia de Ramiro Elena.

ISBN: 978-84-122307-9-6

BIC: FA

Ref. AVEN097

Per a la Cris, d'esquena,
al passadís del carrer Luchana.

- Taxi!
- But I've no money.
- I have.
- Where are we going?
- Where I belong.

My Fair Lady

1

EL PASSATGE MAS DE RODA

Busco la manera de començar, el fil d'Ariadna que m'ha de dur de nou al barri de la Plata, el barri dels valencians del Poblenou on vaig viure fins gairebé els trenta anys, i trobo el desllorigador, inesperadament, a *La Vanguardia* d'avui, 21 d'octubre de 2014, que a la pàgina trenta-cinc publica una informació sobre la mort de José Daurella. Als anys cinquanta, amb el seu germà Francisco, es va fer càrrec de Cobega, l'empresa que havia fundat el seu pare, que fabricava i distribuïa la Coca Cola a Espanya i Andorra (més endavant a Portugal i a alguns països del nord d'Àfrica). El 1983, quan vaig entrar a treballar al diari *Avui*, la redacció conservava alguns costums corporatius del vell periodisme. Per exemple: el 24 de gener se celebrava Sant Francesc de Sales, patró dels periodistes i els escriptors. Cobega enviava unes hostesses i servien gots de Coca-cola. Per això, i pels anuncis de pàgina sencera que pagaven generosament, quan Francisco Daurella publicava una de les seves novel·les, el diari el corresponia enviant un redactor, que fabricava una breu notícia sobre l'esdeveniment social que envoltava la presentació. Daurella era un home inquiet, va acabar exposant una bona col·lecció d'art català del segle xx en una casa del Poble Espanyol. Escrivia novel·les històriques i d'ambient cosmopolita amb el pseudònim de Fran Daurel. Jo era el redactor més jove de la secció de cultura i em tocava anar a les seves presentacions. Era el que en el llenguatge del

periodisme d'aquell temps se'n deia un *pessebre*: un acte social, de compromís, amb poca substància cultural. I tot i això hi havia una cosa admirable en aquell Fran Daurel, amo d'una de les primeres fàbriques a l'americana que hi va haver a Barcelona, al carrer Guipúscoa, on portaven els nens de les escoles a fer visites culturals, un home podrit de diners, que escrivia novel·les de detectius i regalava coca-coles als periodistes.

Potser perquè ell mateix escrivia, Coca-Cola promovia el Concurso Nacional de Redacción. Hi participaven nois i noies d'arreu d'Espanya: tots els escriptors de la meva generació hi van passar. De cada escola triaven tres o quatre alumnes, que participaven en les eliminatòries provincials, i més endavant en la final nacional. Jo no vaig anar més enllà d'una de les rondes de Barcelona, però anys després, a l'*Avui*, vaig conèixer Carles Singla que havia guanyat el concurs *nacional*. Li va tocar un viatge a Rio de Janeiro. A les primeres tongades regalaven llibres. Recordo que anava a buscar la llet al carrer Joncar, el *carrer dels gitanos* que en deia la meva iaia, obsedit amb la idea de guanyar aquells llibres que havien de ser el començament d'una biblioteca. Era una mena de monòleg interior com els d'*Oliver i Benji*: «¡He de guanyar aquests llibres, he de guanyar aquests llibres!». Tenia tot l'aire d'un examen de consciència i d'una confessió, *els bons propòsits* que deia la meva mare. Van ser tres volumets d'una col·lecció de Bruguera que es deia «Sí-no» i recordo que un dels autors, potser l'autor de tots tres, era José Repollés. Nascut a Calanda, el 1914. «Prolífico autor de obras de carácter popular, en ocasiones escribió bajo seudónimo (...) Es autor, entre otros libros de divulgación, de una deslucida *Historia de España*. Su escritura carece de relieve artístico.» Pobre: quina manera de tractar-lo la viquipèdia.

Cada llibre abordava didàcticament un tema. Començava amb un test de dues-centes preguntes que calia respondre, triant entre quatre opcions. Després l'autor se les componia per donar resposta a totes aquelles preguntes en un text seguit. Els anys setanta van ser l'època daurada de les fitxes i dels tests, continuació natural de la teoria dels conjunts i dels mòbils que ens havien ensenyat al parvulari i als primers cursos de primària: la simplificació divertida, la idea que sabent-ne una mica, no gaire, amb la crossa de la intuïció, podies arribar a resoldre el test. Recordo unes fitxes d'un color torrat i unes altres de blaves, de ciències socials i d'història, respectivament. I els fulls d'exercicis del mètode Ruaix, *El català en fitxes*, on vaig aprendre català. He mirat quins llibres trobava de la col·lecció «Sí-no». *El teatro universal* de Maria Aurèlia Capmany, *La música* de Jaume Vidal Alcover o *Napoleón* de José Miguel Mínguez Sender, amb qui anys més tard, quan vaig començar a circular pels ambients literaris, vam ser amics. No recordo que me'n toqués cap, d'aquests volums. Potser regalaven els que no es venien. Repollés era un escriptor *sin relieve artístico*, els llibres de la col·lecció «Sí-no» no eren gaire atractius ni estimulants, però era una manera de començar.

L'escola Voramar era el que aleshores se'n deia una *escola de pares*. S'hi ensenyava català, en una època en què el català no formava part dels programes educatius. El nostre professor era Joan-Enric Vives, un capellà jove de l'església de Santa Maria del Taulat. Duia texans i conduïa un Dyane 6. Més endavant, vestit sempre amb sotana o *clergyman*, ha estat Bisbe Auxiliar de Barcelona, Bisbe d'Urgell i Copríncep d'Andorra. El dissabte al matí, la seva germana Josefina feia classes de guitarra al menjador de l'escola. Eren gent catalana, del Poblenou de tota la vida. Se'm feia estrany que hi hagués gent del Poblenou de tota la vida, perquè jo m'hi sentia desarrelat. Un any per Sant Jordi,

amb en Joan-Enric, vam anar a les parades de la Rambla i vaig comprar *Resum d'història dels Països Catalans* de Ferran Soldevila, amb la coberta que reproduïx una miniatura de les Corts Catalanes al segle xv: el primer llibre que no era d'escola i el primer que vaig comprar amb els meus diners. Poc després devia entrar a casa el primer disc. La meva mare s'havia apuntat a Círculo de Lectores, que a començaments dels setanta, a més dels llibres amb encuadernacions de cartró que imitaven els relligats en pell, començava a vendre discos. Tenien una marca blanca, Orlador, la primera que vaig veure a la meva vida. Hi van publicar un disc de Raimon, *A Víctor Jara*, van prescindir de la caràtula aquella tan impactant, amb la fotografia de Leopoldo Pomés de la cara de Raimon que crema el paper, van suprimir el títol, que els podia comprometre políticament, i hi van deixar només *Raimon*. El llibre de Ferran Soldevila, editat per Teide, és de 1974. El disc de Raimon, d'Orlador, de 1975. Jo devia tenir tretze o catorze anys.

De resultes de les classes de guitarra de Josefina Vives, la primera idea va ser ser cantautor, i els primers escrits, lletres de les cançons que m'inventava: uns poemes d'amor tristos i enyorats. A casa, abans que hi entressin els catàlegs de Círculo de Lectores, hi havia pocs llibres. Recordo *El meu pare Emili Vendrell*, d'Emili Vendrell fill i Xavier Foz i *La memòria es diverteix*, de Valentí Castanys. Estaven arraconats en una lleixa del moble del menjador, comprimits al costat de factures i cartes velles. També hi havia el llibre que la meva mare més s'estimava: el *Cançonet de Nadal* publicat el 1938 pel Foment de Pietat Catalana. A dins d'un armari amb maletes tronades i roba que no es feia servir en vaig trobar uns quants més. Entre aquests llibres hi havia l'*Antologia de la poesia social catalana* d'Àngel Carmona, del 1970. Hi vaig descobrir un

poema de Feliu Formosa, «Cançó de la roba estesa», i hi vaig posar música:

«La roba estesa
de la gent pobre
als patis foscos
i als descampats
coneix l'angoixa
dels dies grisos
sap l'enyorança
del temps gastat.»

Hi havia una identificació, de saber-se part del món dels pobres, tot i que Formosa pensava en un barri de barraques i nosaltres vivíem en una casa d'obrers una mica estrafolària, però una casa al cap i a la fi. Quan anys després vaig anar a Brasil i em vaig afeccionar a la música popular brasilera, vaig trobar moltes cançons que, com la «Cançó de la roba estesa», parlaven del paisatge i les cases dels pobres. «*Chão de Estrelas*» que Orestes Barbosa i Sílvio Caldas van compondre als anys trenta i que Elizeth Cardoso va enregistrar el 1957:

«Nossas roupas comuns dependuradas
na corda, qual bandeiras agitadas
pareciam um estranho festival!
Festa dos nossos trapos coloridos
a mostrar que nos morros mal vestidos
é sempre feriado nacional.»

O «*Viaduto Santa Ifigênia*» d'Adoniran Barbosa, un emigrant del barri italià de Beixiga que en un portuguès atropellat parlava d'un viaducte que formava part del seu paisatge estimat, i que patia per si, en una reforma de la ciutat, anava a terra. En una altra cançó, «*Saudosa maloca*», recordava amb tristesa quan van enderrocar la

barraca on havia viscut amb els seus amics Mato Grosso i Joca quan tots tres acabàven d'arribar a São Paulo.

«Pegemos todas nossas coisas
e fumos pro meio da rua
apreciá a demolição.
Que tristeza que nós sentia.
Cada táuba que caía
doía no coração.»

Recordo el dia que vaig assumir que no seria cantant, amb aquell to d'*examen de consciència*. Però si no cantava, podria escriure. ¿I què escriuria? Tenia el paisatge, el món que m'envoltava, el carrer Mas de Roda que feia cada dia per anar a l'escola Voramar: davant per davant de casa, l'agència de transports Hursa, que m'agradava perquè molts dies hi havia aturat un camió amb matrícula de València. En els meus jocs infantils, quan sortíem de casa amb els meus pares i pujàvem a Gràcia en autobús, imaginava partits de futbol i els resultats es decidien amb les lletres i els números de les matrícules dels cotxes que trobàvem pel camí. De petit era del Valencia F.C. i feia trampes amb aquell camió perquè guanyessin els meus. A la dreta, hi havia la casa de Marcelino, que era del poble del meu pare, a l'Alt Millars, casat amb una catalana -la *Mercè del Marcelino*-, amb dues filles que anaven a les monges del passeig del Triomf i que parlaven català amb ell. Darrere, un bar amb trinquet i unes casetes baixes on hi vivia una noia que anys després va ser companya de l'escola, Mercè Climent. A sobre el terrat de casa de la Mercè hi havia una torre enlairada amb un colomar. A la cantonada amb el carrer Granada, l'escola de nens petits, que en deien *Els caganers*. A l'altra galta de carrer, una d'aquelles fàbriques que no sabies què fabricaven, potser ja no fabricaven res. Passat el carrer Granada hi havia dos bars. L'un, tancat de feina anys, amb el cartell florit: el Bar

Moreno. L'altre, el Mesón Nouriño, era un restaurant gallec, amb un amo amb la cara botida, que s'assemblava al boxador Urtain: la meva àvia ens hi va convidar unes quantes vegades a dinar per Reis. A l'esquerra, un taller i el magatzem de la Sucran. A la dreta, una altra agència de transports, amb el moll on feinejaven els bastaixos. Més endavant, una fàbrica vella, de maó vist, amb un gran pati, que semblava abandonada. Surt en un capítol de la novel·la *La Moràvia* (2011), que vaig escriure als anys noranta. El protagonista veu un pati, i al fons, un llum amb una pantalla de ferro colat. Li sembla un plat de bateria que cobreix un fantasma petitíssim: la llum d'una bombeta de seixanta. Al fons, les voltes catalanes de la fàbrica de gel de la Unión Mutualista de Vendedores de Pescado que atorgaven noblesa a la perspectiva en fuga. Jo era un noi solitari i caminava entotsolat, assimilant-ho tot, deixant que m'entrés dins, pensant que podia ser el meu centre i el meu món. I de fet, la fàbrica de gel és una de les fàbriques mitificades que apareixen en el llibre de prosa experimental *La fàbrica de fred* (1991). Desballestat i solitari, el passatge Mas de Roda es constituïa en el meu pensament com una realitat autònoma: el món industrial.

Adolescent, el diumenge al vespre sortia a caminar pel barri, fascinat per aquella desolació: els carrers deserts, les fàbriques tancades, els cotxes recoberts d'una pel·lícula d'humitat de l'antiga maresma. La humitat s'ajuntava amb la pols, amb l'oli i el greix dels tallers de reparacions que tenien els cotxes i els camions aparcats al carrer, dies i dies, a mig arreglar. Al costat dels Transports Hursa hi havia un d'aquests tallers. Durant molts mesos, a tocar de la vorera hi va haver un toll oliós, que no s'eixugava mai, del qual sobresortia mitja bola negra: vaig estar molt de temps obsedit per aquella bola, hi pensava a la nit i quan la visualitzava, fosca i lluent, se'm feia un nus al coll, com si hagués de vomitar el sopar.

L'any 1993 en un cicle a la Filmoteca de Catalunya van passar *Nocturn 29* (1968) de Pere Portabella. És una pel·lícula d'avantguarda, basada en les accions escèniques de Joan Brossa. Retrata un home i una dona benestants, interpretats per l'actriu Lucía Bosé i per Mario Cabré, actor, torero i poeta. Ella entra en una botiga de teixits. El dependent li ensenya banderes de diferents països. Deixa una peça de roba morada en un prestatge, i amb dues peces més, groga i vermella, fan la bandera republicana. Ell entra a la seu central d'un d'aquells bancs que als anys setanta hi havia al passeig de Gràcia, unes oficines monumentals amb desenes d'empleats. Es veuen els ordinadors -els *cervells electrònics* que se'n deia-, la panòpia on guardaven les claus dels cofres privats. Hi ha escenes en un club que sembla el Círculo Ecuestre i en el camp de golf de Sitges. Joan Ponç hi apareix vestit d'arlequí, Carles Santos hi toca el piano. Mario Cabré i Lucía Bosé tenen converses de teatre de l'absurd: *A qué esperas para aprender equitación ¿Cuando seas viejo?* -pregunta ella. *Un mapa no es un lugar adecuado para escribir preguntas* -contesta ell. La dona entra en una fàbrica. Recorre les naus desertes, fins que arriba al davant d'una màquina tapada amb un llençol. Camina al voltant de la màquina i estira el llençol. Fa girar una mena de volant de ferro i posa en marxa el moviment. Mou una palanca i el moviment es fa més ràpid. La rotació passa de la màquina a la roda del cotxe, un Jaguar luxós, que recorre el passatge Mas de Roda i tomba pel carrer Badajoz, a la dreta. Al fons es veu una de les voltes de la fàbrica de gel.

Nocturn 29 (1968), de Pere Portabella. Lucía Bosé travessa el carrer de la fàbrica, puja al pis, destapa la màquina i posa en marxa el moviment.

Em vaig emocionar. Acabava de publicar *La fàbrica de fred*, estava escrivint *La Moràvia*. Aquell camí que feia cada dia per anar a l'escola formava part també d'un món d'artistes i poetes, de teatre i cinema experimental.

Quan vaig començar aquest llibre vaig contactar amb Pere Portabella per demanar-li com va anar que filmessin aquesta escena al passatge Mas de Roda, qui va fer les localitzacions i perquè el van triar. Algú, en nom de Portabella em va enviar un mail:

«Atenent a la seva demanda d'informació sobre la seqüència de *Nocturn* 29 en la que Lucia Bosé es passeja per una fàbrica i on té lloc l'escena d'ella amb la màquina, vull informar-lo que no es tracta del Poble Nou sinó del complex La Magòria (can Batlló) al districte de Sants-Montjuïc. No recordo, ni tenim tampoc documentat el perquè de l'elecció d'aquesta localització, però tenint en compte que vostè està escrivint un llibre sobre el Poble Nou, el fet que la nostra fàbrica no sigui allí, entenc que ja no deu tenir per tant, més interès per a vostè.»

L'interior és can Batlló. L'escena del Jaguar es va filmar al passatge Mas de Roda, però ha desaparegut dels arxius de Films 59, com si no hagués existit mai. El meu amic Jordi Ribas diu que el tema de tot el que escric és la desaparició. Tot allò que va passar i que ha estat esborrat, liquidat, la memòria perduda de les coses. En recullo les restes, en col·lecciono els fragments per construir un espai mental: el barri de la Plata.

El Jaguar de Lucía Bosé avanza por el pasaje Mas de Roda y gira a la derecha, por la calle Badajoz, en Nocturno 29.

2

LA ISABEL DE LA VAQUERIA I LA SENYORA BALBINA

Julián Guillamón Puerto i Maria Mota Robert es van conèixer al ball Monumental del carrer Gran de Gràcia. Fins que es va casar, el meu pare era molt de balls. Recordava sempre que el dijous era el millor dia de la setmana perquè hi anaven les minyones, que en aquella època -finals dels anys cinquanta- tenien el prestigi que després han tingut les separades. El meu pare i el seu amic es devien apropar a la meva mare i a la seva amiga i en algun moment devien dir: «Somos de Toga, Castellón». El lloc era tan remot i desconegut que s'havia de dir sempre tot junt: «Toga, Castellón» o, si l'interlocutor tenia alguna idea de geografia valenciana: «Toga, en la cuenca del río Mijares». Toga era un poble de frontera. Seguint el Millars cap a la costa, en direcció a Onda i Vila-real, els pobles tenen noms catalans: Cirat, Vallat. Seguint el Millars cap a Terol, en direcció a la Puebla de Arenoso, aragonesos: Torrechiva, Ludiente, Arañuel. Els dos pobles del costat de Toga, Espadilla i Argelita, els he vist escrits Espadella i Argeleta. Penso que si el nom del poble del meu pare hagués estat aragonès s'hauria dit Tuega. El nom d'Argelita és molt indicatiu del que devia passar: tota aquella comarca, d'Onda, a la Plana Baixa, fins a Montán i Montanejos, a la serra d'Espadà, era terra de moriscos. Tants n'hi devia haver que Argelita era «la petita Argèlia».

Quan van expulsar els moriscos, el 1609, va quedar una terra de ningú que es va haver de repoblar amb gent nouvinguda. He sentit explicar que a Toga, al segle XVII, hi va haver una pesta que va liquidar una part de la població. I que va arribar una nova tongada de repobladors, entre els quals hi havia navarresos i mallorquins. D'aquí que una de les especialitats, que no he vist enlloc més del País Valencià, siguin les *picantosas*, uns xoriços amb pebre vermell i molt de bitxo, que potser originàriament van ser xistorres. I d'aquí que la meva àvia es digués Puerto Barceló: Barceló és un cognom mallorquí. Tot això són suposicions construïdes a partir de les recerques d'un parent advocat, Octavio Guillamón, que tenia curiositat per la història, i dels néts -Mercè Tolrà, Lola Barceló i jo mateix- que ja hem viscut sempre a Catalunya. Quan era nano em feia molta gràcia sentir parlar a la *tía* Enriqueta de les *prisquillas babosas* (préssecs d'aigua) i las *chullas* (costelles de xai), que molt després vaig entendre que eren *bresquilles* i *xulles*: paraules de frontera.

La meva mare i el meu pare es coneixen al Monumental, festegen, es casen. La meva mare era una noia de Gràcia, filla d'una pubilla de Vila-rodona, Pepita Robert, i d'un noi de Viladrau, Joaquim Mota, cambrer professional, que havia treballat al Gran Cafè Barcelona de la plaça de la Universitat i més endavant al restaurant del Camp d'Aviació. De cop, la meva mare es troba vivint a casa dels sogres, al barri del Poblenou. El meu pare era calderer, havia treballat en diferents tallers. Canviava sovint de feina. A la primera enrabiada, que no li costava gaire d'agafar, *cogía el portante*. El iaio Julián era un obrer de can Girona -Material y Construcciones S.A.-, i de resultes de la feina a la foneria, estava malalt de silicosi. La iaia Manuela havia treballat a ca l'Aranyó, una indústria del ram de l'aigua, on ara hi ha el Campus de Comunicació de la Universitat Pompeu Fabra. Havien vingut a Barcelona als

anys vint, el meu pare va néixer el 1929 a les barraques de darrere el Cementiri de l'Est. Penso en la sensació d'estranyament que devia sentir la meva mare quan va anar a viure al Poblenou. Una casa vella, amb una escala escrostonada i la porta del carrer que s'obria estirant una corda des de dalt. Quan jo vaig néixer, encara hi havia comuna. Quedava en un tros del carrer Luchana -ara Roc Boronat-, entre el barri de la Plata (el carrer Wad-Ras -ara Josep Trueta-, entre Granada -ara Ciutat de Granada- i Badajoz) i la Rambla, on hi havia molt poques cases. A l'escala hi vivien només uns veïns, els Rosich, el Vicenç i la Trini, que eren catalans, gent treballadora. Tenien dos fills quatre o cinc anys més grans que jo: en Jordi i la Nuri. Al número 18 de Luchana hi havia allò que abans se'n deia uns pisos alts, una casa que durant la guerra havia quedat tocada per una bomba. Davant per davant, en uns baixos, la Mercè i el Marcelino. La resta eren tot magatzems, tallers, agències de transports i fàbriques abandonades.

Tenies la sensació que estaves allunyat de tot. I encara més quan pujaves a veure els avis, a Gràcia. En el trajecte de l'autobús 6, des dels Jardinets, davant del Banc Comercial Transatlàntic, fins a la cantonada de Wad-Ras amb Llacuna, parada final, anaves canviant de pell. Primer feies la Diagonal fins al passeig de Sant Joan, i tot eren cases bones, amb grans balconades i galeries. Hi havia el monument a Narcís Monturiol de Josep M. Subirachs que m'agradava molt, davant de l'edifici de la Mútua Metal·lúrgica que anys després vaig saber que era d'Oriol Bohigas i Josep M. Martorell, un dels edificis precursors de la modernitat dels anys cinquanta. Jo era un nen i només tenia ulls per al submarí de bronze. Després pel passeig de Sant Joan, que tenia al mig una tanca feta de pitòspors: en aquella època es feien servir en la jardineria municipal. L'autobús girava per Casp i anava a buscar el carrer Marina. Passat Buenaventura Muñoz, entraves en una terra

incògnita, plena d'espais despoblats, la pavimentació era de llambordins i l'autobús, que anava gairebé buit, feia ressonar ferros i seients de fusta. En aquella època, el carrer Llacuna anava de mar a muntanya: el 6 tenia el final davant de la fàbrica del Cànem, tristament famosa perquè en la postguerra va ser presó. La meva mare, que de seguida va començar a no entendre's amb el meu pare, devia viure aquests trajectes del 6 com un viatge cap al desterrament. Quan parlava de Gràcia li brillaven els ulls: «És de Gràcia...». Només va faltar que, seguint el costum de la gent dels pobles, la meva iaia hagués d'acollir a casa el seu germà petit, que havia hagut de venir a Barcelona després de perdre els camions que tenia i haver de tancar precipitadament el negoci de transports. Van venir el *tío* del meu pare, Manuel Puerto, la seva dona Enriqueta Barberán, i tres canalles: Manuel, Basilio i Enriqueta. Era una presència estranya per a una jove casada que volia viure amb el seu marit i el seu fill i es trobava compartint pis amb els sogres, el germà del sogre i la seva família, acabats d'arribar d'un poble perdut. Era una murga i va ser la seva sort: amb la *tía* Enriqueta van ser molt amigues, es van fer molta companyia i li va ajudar a passar el tràngol de la solitud al barri de la Plata.

Jo vaig néixer enmig d'aquesta situació de, diguem-ne, xoc cultural. Tenia una família catalana i una família valenciana que parlava castellà. Avis i iaies. Un món a Gràcia i un altre al Poblenou. A causa de la seva feina a l'aeroport, en el restaurant de la secció de vols internacionals, l'avi Quimet estava en contacte amb moltes novetats. A la casa de Gràcia hi havia objectes preciosos que suggerien una realitat lluminosa: capsos metàl·liques de cigarretes Benson & Hedges, calendaris de la Pan-Am. El meu avi treballava de matins. A la tarda, quan tornava de la feina, comprava *El Noticiero Universal*, que llegia amb fruïció. El germà de la meva mare, el tiet Josep Maria, era dependent

en una botiga d'electrodomèstics: una botiga bona de la Via Augusta, que es deia Bohigas, al costat de l'Institut d'Estudis Nord-americans. La meva tieta Mari tenia una parada de peix al Mercat de la Llibertat. Es guanyaven bé la vida, viatjaven, eren joves i moderns. Al Poblenou el meu pare llegia el *Marca* o l'*As*, perquè era del Valencia C.F. i trobava que aquests diaris parlaven més del seu equip que no pas els diaris de Barcelona. La meva mare comprava el *Telva* i més tard la revista de patrons *Burda Moden* on copiava els models que es feia amb la màquina de cosir Wertheim. Com que el meu pare acabava rebentat de treballar tota la setmana, els dies de festa no fèiem res de bo. Quan encara es treballava el dissabte al matí, a la tarda dormia. Era impensable anar un dia a fer el vermut: ho considerava una despesa innecessària, gairebé un pecat, més endavant vaig saber per què. Ens llevàvem tard, romancejava per casa, la meva mare es desesperava, nosaltres ens avorriem esperant. Sortíem que gairebé era l'hora de dinar. De vegades agafàvem el 6 fins al final, a Collblanc. Altres cops sortíem a buscar un quiosc obert fins a les tres, per comprar l'*As*. Passàvem per aquells carrers tan buits de diumenge a primera hora de la tarda: Badajoz, Àvila, Àlaba, Pamplona, Zamora fins a travessar la via del tren i arribar al carrer Marina que era el primer carrer que semblava un carrer de debò i no el passadís d'una fàbrica. La foneria Torras ocupava dues illes i mitja, entre els carrers de Llull i Pujades. Les dues naus estaven connectades amb uns rails per on, temps enrere, devien fer passar vagonetes amb escòries i carbons. Era un dels llocs que m'agradaven, quan passàvem caminant *a paso ligero* diumenge al migdia.

Maria Mota, Isabel Castelló i Pepita Robert.

Aquest estranyament tan gran ara l'associo amb la llet. Els meus avis vivien a la cantonada de Neptú amb Luis Antúnez, a la frontera entre Gràcia i Sant Gervasi. A la cantonada de Luis Antúnez amb Via Augusta, a finals dels anys quaranta, hi havia hagut una vaqueria amb vaques. Els meus avis s'havien fet molt amics dels vaquers, Joaquim Bonada i Isabel Castelló, que eren veïns de l'escala. Quan van treure les vaques, van obrir una lleteria al carrer Luis Antúnez, davant per davant d'on havien tingut els corrals. La meva mare i la meva àvia hi anaven sovint i ajudaven a repartir. En conservo una foto al portal, amb la Isabel, amb uns davantals impecables. Gràcia estava més connectada amb el món que el Poblenou i les novetats hi arribaven més

de pressa. Quan pujàvem a veure els avis, entràvem a la granja de la Isabel. Em cridava l'atenció que tota la llet fos envasada. Al Poblenou, la meva mare em feia anar a buscar la llet amb la lletera a la botiga de la senyora Balbina, al carrer Joncar, al costat del Casino de l'Aliança. La venien directament a la cort, amb un gran pot d'alumini i un cullerot. La Isabel de la vaqueria, en canvi, tenia ampolles, bosses i tetra packs. La meva àvia trobava que la llet de la Cooperativa dels Vaquers de Barcelona, en bossa, era boníssima. Vaig descobrir que hi havia un refinament dels productes industrials i que la llet de tetra pack, pel fet de venir en tetra pack, era especial. Aquelles marques que començaven a envasar la llet feien petits regals de promoció. Un avió de la Letona, que de petit em fascinava, l'he trobat molts anys després en un catàleg de disseny gràfic: era un retallable del dissenyador Joan Pedragosa.

Quan vaig començar a escriure aquest llibre vaig buscar –i vaig aconseguir posar-m'hi en contacte– Merche Fernández, la filla de la senyora Balbina, que encara viu al Poblenou, en el bloc de pisos que van construir als terrenys on la seva família havia tingut la vaqueria.

La Merche em va explicar que els seus avis eren marxants de bestiar a Selaya, un poblet d'alta muntanya de la província de Santander. El pare comprava boscos sencers i en venia la fusta. Era una feina molt pesada. Per això, quan el 1960 va sorgir la possibilitat del traspàs d'una vaqueria, van decidir venir a Barcelona. La mare de seguida es va trobar de gust al Poblenou i ja no se'n va moure. La Merche és dos anys més gran que jo i m'havia venut llet. Em va explicar que la idea de despatxar a la cort va ser del pare, que hi veia un reclam comercial. Munyien les vaques davant de la gent, amb un cubell i un colador. La gent s'enduia la llet calenta. Els tiets de la Merche van tenir una vaqueria al carrer Providència, a Gràcia, i més endavant, a

Les Corts, però no es van adaptar i van tornar a Santander. El pare va comprar una finca a Olesa i hi va muntar una granja que encara funciona. Una llei de l'any 1962 prohibia les vaqueries en els nuclis urbans. El pare va resistir fins a l'últim moment: és un d'aquells vaquers que el 1972 i el 1973 apareixen sovint als diaris de Barcelona perquè es resistien a treure les vaques. Ho feia per la mateixa raó comercial: la gent deia que la llet d'Olesa arribava marejada i que no era tan bona. La Merche em va desmuntar el mite de la Cooperativa dels Vaquers: tenien les instal·lacions al carrer Pamplona. «No és que la llet fos dolenta, però estava molt manipulada i no tenia res a veure amb la llet acabada de munyir».

La senyora Balbina i els seus fills.

Mentre el cap em ballava entre la Isabel de la vaqueria, la senyora Balbina i la seva filla Merche, al Poblenou la indústria de la llet esterilitzada funcionava a tota màquina. Al carrer Bac de Roda hi havia La Lactaria Española S.A